

**НАСУПРОТИ НАМАГАННЯМ
КРАЇНИ-АГРЕСОРКИ РОСІЇ
ЗНИЩИТИ НАШУ ІДЕНТИЧНІСТЬ,
УКРАЇНЦІ БЕРЕЖУТЬ
СВОЮ КУЛЬТУРУ**

Людмила ГЕРУС

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5931-3816>
докторка історичних наук, кандидатка мистецтвознавства,
старша наукова співробітниця, завідувачка відділу,
Інститут народознавства НАН України,
відділ народного мистецтва,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: ludmilagerus@gmail.com

7 жовтня 2022 року у сквері «На Валах» перед Львівською ОВА відбулася презентація елементів Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України:

- мистецтва виготовлення яворівської дерев'яної забавки;
- традиції приготування яворівського пирога;
- створення об'ємної сферичної різдвяної зірки села Мацьковичі.

Ці культурно-мистецькі надбання Львівщини були долучені до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України за наказом Міністерства культури та інформаційної політики України 6 липня 2022 року.

Традицію виготовлення об'ємної різдвяної зірки українці привезли з Надсяння, а саме з с. Мацьковичі (тепер територія Республіки Польща), звідки у повоєнні роки переїхали на Львівщину, зокрема 56 родин оселилися в м. Дублянах і вже тут її продовжили. Ареал сучасного побутування традиції, окрім м. Дубляни, — сс. Виннички, Гамаліївка, Жидятичі, Зимна Вода, Колодно, Печихвости, Старий Яричів, смт Сокільники Жовківського р-ну Львівської обл.

Протягом століть в українців сформувалося розмаїття різдвяних звичаїв та традицій. Серед них визначне місце зайняло колядування, в ході якого від хати до хати шириться радісна звістка про народження Спасителя. В минулому, як і тепер, колядники заздалегідь готувалися до Різдва — вивчали коляди й віншування для господарів, підбирали вбрання для вертепних персонажів, майстрували різдвяну зірку, переважно, нову кожного року. За традицією по завершенню колядування на Івана Предтечі зірку несли до церкви, де після Служби Божої надворі неодружені парубки клали зірку під хрест та розбивали її дрючками. Вважалося, хто першим вдарить, той протягом року оженився. Часточки зірки збирали й несли додому.

На території Надсяння, зокрема в с. Мацьковичі, що простяглося на захід від Перемишля на відстані 10 км, були поширені великі опуклі різдвяні зірки, які сягали від 1,5 до 3 м в діаметрі та мали велику кількість (до 21) променів-ріжків.

Яворівський пиріг, смачний та ситний, з начинкою з гречки і картоплі у тонкому тісті, відомий ще під назвою гречаний або «осух», який також був внесений до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, на Яворівщині

1

3

2

4

5

Презентація елементів Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України з Львівщини, 7 жовтня 2022 р., Львів, сквер «На Валах»: 1 — Фольклорний ансамбль. 2 — Популяризатори і дослідники традиційної культури Яворівщини Мирослав Ковальчук, Дарія Ковальчук. 3 — Майстриня яворівської забавки Оксана Когут. 4 — Майстер-клас з майстринею яворівського розпису Наталією Дюг. 5 — Людмила Герус

пам'ятають представники щонайменше трьох поколінь. Він добре смакує і в будень, і в свято. Пиріг є невід'ємною стравою на Різдво і Великдень, на гостині з нагоди весілля, хрестин та інших календарних і родинних свят.

Поява яворівського пирога, очевидно, пов'язана із завезенням на Східну Галичину картоплі. Гречка ж тут була звичною культурою та давала щедрі врожаї, тож її багато вживали до різноманітних страв. Натомість новий продукт — картопля приживалася поступово. З огляду на ці обставини й виникла оригінальна страва — яворівський пиріг, у начинці якого поєдналися традиційне та нове, гречка та картопля.

Існує кілька рецептів приготування пирога. Зазвичай господині кладуть начинку у дріжджове тісто, готують для пирога також й бездріжджове тісто, на соді. У піст до гречки та картоплі додають смажену на олії цибулю, в інші дні — шкварки. Переважно начинку загортають у тісто повністю, інколи залишають відкритою зверху. Надають пирогу округлої або прямокутної форми. У минулому пиріг пекли у варистій печі, підсипаючи на спід пирога сім'я коноплі, від чого при випіканні розходився приємний аромат й утворювалася смачна скоринка.

Відомо більше десятка способів подачі яворівського пирога — з білим та червоним борщем, зі сметаною, з гудзами (з розтертою із сиром сметаною), з грибною мачанкою тощо.

Пиріг з начинкою з картоплі та гречки поширений на території Розточчя, яке смугою простяглося від Львова на північний захід до сусідніх польських міст Білгорая та Любліна. Попри чисельність варіантів приготування цього пирога він припадає до смаку по обидва боки кордону. В Україні його називають яворівський, а у Польщі — білгорайський. Різниця між ними у тому, що яворівський пиріг може бути закритий або відкритий, білгорайський — зазвичай відкритий.

Яворівська забавка, яка отримала свою назву від містечка Яворів на Львівщині, має давню й багату історію та виняткові, неповторні в інших регіонах України мистецькі риси, виявлені у пластиці й, щонайбільше, в орнаменті та колориті її розпису.

Історичні джерела засвідчують розвинутий забавкарський промисел у Яворові вже у XVII ст. У другій половині XIX ст. яворівські майстри досягли ви-

сокого рівня досконалості, про що, зокрема свідчить Крайова сільськогосподарська і промислова виставка у Львові 1877 року, куди Яворівська гміна надіслала також забавки.

Наприкінці XIX ст. виготовленням іграшок на Малому Передмісті займалось 89 родин, кожна з яких протягом року виробляла близько 3600 іграшок. Зазвичай це стилізовані, вирізані з дерева та розписані коники, пташки, меблики, деркачі, таракальця тощо.

У 1896 році клопотаннями голови Повітової ради Івана Шептицького у Яворові було засновано Крайову майстерню для виробу забавок, відому як Забавкарська школа, що стала єдиним закладом на території України зі спеціалізації «іграшка з дерева».

У 1990-х роках на Малому Передмісті традиційні забавки виробляли лише окремі майстри. Час від часу до виготовлення забавок для експонування на колективних чи персональних виставках зверталися художники,

Початок XXI ст. відзначився формуванням усталеного інтересу до яворівської дерев'яної забавки, до вивчення її локальних особливостей виготовлення і функціонування. Яворівська забавка знайшла продовження та щиру увагу поціновувачів завдяки творчим ініціативам сучасних майстрів,

Традиції яворівської дерев'яної забавки, яворівського пирога, об'ємної сферичної різдвяної зірки села Мацьковичі в кожну епоху, зазнаючи позитивних та негативних впливів, переконливо довели свою життєздатність та сучасність.

Подання культурно-мистецьких надбань Львівщини до Міністерства культури та інформаційної політики України для реєстрації та включення до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України Львівською обласною державною адміністрацією було скеровано ще у 2020 році. Проте через тривале затвердження складу Експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини та погодження її у Міністерстві юстиції розгляд пропозиції затягувався. Після завершення формування Експертної ради та 32 консультацій з експертами щодо поданих елементів ними було ухвалено позитивне рішення про включення запропонованих елементів до Національного переліку.

У нинішніх реаліях невинного, об'єктивно зумовленого посилення глобалізаційних процесів та у контексті міжнародних і вітчизняних ініціатив щодо збереження нематеріальної культурної спадщини майбутнє «мистецтва виготовлення яворівської дерев'яної забавки», «традиції приготування яворівського пирога», «створення об'ємної сферичної різдвяної зірки села Мацьковичі» потребує невідкладної уваги громадськості, влади та наукового середовища.

Мешканці Львівщини натхненно сприйняли презентацію елементів Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України, орієнтовану

на суспільство, громаду, людину, й прагнуть розвивати нематеріальну культурну спадщину, фокусувати увагу на збереженні традицій, усвідомленні їх цінності й унікальності, передачі наступним поколінням. Нематеріальна культурна спадщина Львівщини має потенціал стати потужним туристичним ресурсом.

На наступному засіданні Експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури та інформаційної політики України Національний перелік має підстави поповнити ще один елемент з Львівщини — традиція глинянського візерункового текстилю.